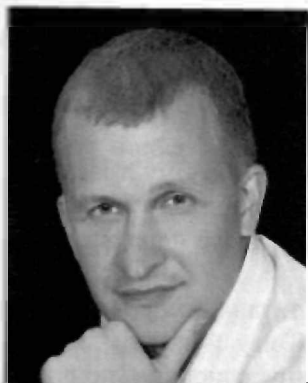

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ВИНА»

С. САВЧУК

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри філософії та теорії права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

orcid.org/0000-0003-1860-1907

Researcher ID: D-5269-2016

s.savchuk@chnu.edu.ua

«Правильно визначаєте значення слова «вина», і Ви позбавите юриспруденцію від половини її помилок», – в цьому перефразованому афоризмі Р. Декарта¹ немає і сліду гіперболи. Ефективність правової комунікації багато в чому залежить від адекватності, ступеня повноти визначення існуючих уявлень про вину, понять, концептів, й загалом – будь-яких інших наших ментальних вчинків. Результати же такого дефініювання ментальних операцій, здійснюваних людською свідомістю в процесі опанування нею реального і віртуального світу, фіксуються спеціальним пояснювальним текстом, – мовою лексикографії, – словниковою статтею. Остання, по суті, вербально фіксує собою «алфавіт ідей», біографічні данні того / іншого поняття, розумових утворень, й, отож, історію розвитку людської цивілізації; інформацію як про саме поняття (лінгвістична інформація), так і про його оцінку носіями мови (культурна інформація) [1, 167–180]. З цих позицій й звернемося до лексикографічного аналізу слів, які репрезентують досліджуваний концепт «вина» в українській, російській і німецькій мовах, що дозволить виокремити його ядерні концептуальні ознаки.

В рамках першої групи визначень об'єм поняття «вина» майже повністю ототожнюється з поняттями «провина, гріх» [2, 43; 3, 184], «проступок, злочин» [4, 65; 5, 83; 6, 54]. Вина постає як результат недозволеної поведінки, дії. Осудження людини відбувається з боку інших суб'єктів (людини, владних органів, суспільства тощо). Інакше кажучи, факт вини вказує на наявність гріховної чи протиправної дії, й навпаки. В одному випадку (латинська патристика), вина притаманна людині від народження. У людини залишається лише надія на очищення від гріхів через віру. Воля як джерело гріхів є дефектною не з причин того, що вона спрямована на погані речі, а тому, що звернення до них відбулося невірним способом, всупереч природному стану речей, Вищому Благу. Задум і вчинок («річ») отримує помсту («вина») й завдає страждання («гріх») ². Хоча, свого часу, вавилоняни припускали можливість скоєння гріху і без вини: грішник міг навіть і не знати, який гріх він учинив, наприклад, у випадку порушення ритуальної чистоти. В XVII ідеологом цієї релігійної теорії вини був німецький юрист Самуель фон Пуфендорф, який обґрунтовував погляди на злочин і покарання як на гріх і помсту за вину. Особа, переконаний німецький юрист, яка навмисно вчинила злочин, відповідає за свій гріх [8]. В іншому випадку, починаючи з ранньофеодального права європейських держав, вина здебільшого ототожнюється з протиправним діянням. Встановлювалася вина або за об'єктивними елементами правопорушення, або за ознаками, що не мали жодного відношення не тільки до правопорушення, а й до права. Жереб – тому приклад.

Такий підхід інтригує, але не переконує. Семантика слова «вина» не зводиться лиш до констатації її змісту (факту відступу від істини, проступку чи злочину). Смісл слова взаємодії з контекстом. Наприклад, «в контексті *Він визнав свою вину* в семантиці слова *вина* актуалізовано компонент «Х скоїв

¹ В оригіналі афоризм, який приписують Р. Декарту, звучить так: «Правильно визначаєте значення слів, і Ви позбавите світ від половини його помилок».

² Смісл послідовності термінів «гріх – річ – вина» розкривається Н. В. Івановою в дисертаційному дослідженні «Проблема вини в російській етичній думці (на матеріалі російської художньої літератури XIX століття)» (див.: [7, с. 21-23]).

недобрий вчинок», а в усвідомив свою вину в фокусі уваги знаходиться компонент «вчинок Х-а поганий» [9, 149–150]. В інших випадках відмінність, породжувана метонімічним переносом, може бути більшою. Що ж стосується самого учасника Х, то у всіх важливих уживаннях слова «вина» він є особою. «Якщо Х – ситуація або ж об'єкт, не здатний обирати спосіб поведінки й мати внутрішній стан, відбувається «вивітрювання» смислу – семантична девальвація слова: імплікативні компоненти зникають, залишається *вина* як «причина чогось недоброго», пор. лат. *accusare* «звинувачувати» від *causa* «причина», – зауважує О. В. Падучева [9, 151]. У тлумачних словниках таке уживання показується окреме значення слова «вина»: «вина – злих діл причина (чогось небажаного, несхвального, поганого)» [6, 54; 2, 43; 5, 83; 3, 184].

З цього приводу Б. І. Ліпський вважає, що причинність і винуватість по-різному трактує характер людських вчинків. Метафізика причини розглядає останні як послідовні ланки певної ланки універсального ряду. Свобода розуміється тут як беззастережне додержування цього порядку, будь-яке відхилення від якого трактується як безумовне зло.

Суворе дотримання метафізичного принципу причинності ставить під питання сенс і значення центральних категорій етики та права – категорій вини і відповідальності. Тому й засади для них шукали за межами власне метафізики. Зокрема Ф. В. Ніцше, вважаючи вину основним поняттям моралі, був переконаний, що вина, як і інші моральні поняття, зростає на ґрунті боргового права, своїм виникненням зобов'язана договору.

Метафізика вини воліє аналізувати людські вчинки як самостійні акти реалізації свободи, кожний з яких людина несе повну відповідальність. Акт свободи – розрив поступовості, як неминуче переносить людину в інший світ, створюваний тут же і тим же актом. Людина винувата за цим переходом. Вона створила цей світ. І вона відповідальна за те, що світ існує³. Мораль і право оформлюють і закріплюють цю метафізичну віру в те, що події, які відбуваються у світі, переважно залежать від людини, а її доля визначається, в кінцевому рахунку, її власними діями [10]. Іншими словами, «суб'єкт Х відповідає / повинен зазнати кару за проступок» – і це ще одна семантична ознака вини, відображена у словниках як аспект вказаного значення.

У зв'язку з цим постає запитання: «Перед ким (Y) відповідає суб'єкт Х?». В юридичному контексті «Y» – це політично організоване суспільство; в моральному аспекті («моя вина», «винуватий») суб'єкт збитків (Y) збігається з суб'єктом вини (X), а компонент «суб'єкт Х морально відповідає перед Y / повинен зазнати кару за проступок» заглушається. Якщо ж ситуація вини не має участі учасника Y й, відповідно, компонента «... відповідальність X перед Y», то в словниках наводяться приблизні синоніми слова «вина» – «помилка, похибка, недогляд, необачність, ніяковість тощо». Щодо доречно зазначає О. В. Падучева, «слово *вина* дає непряму номінацію вчинку. І хоча, ймовірно, вчинок Р – це і є вина Х-а, однак, можна *розкаюватися* у вчинку Р, але не у своїй вині, *виправдовувати* вчинок, скоєний приятелем, проте не вину приятеля; *карати* людину за злочин, але не за вину. Відмінність вини від поганого вчинку створюють імплікативні компоненти відповідальності і загроза покарання: обидва стани настають незалежно від волі суб'єкта, тому в них неможна розкаятися» [9, 154].

Звісно, набір імплікативів під час уживання слова в тексті може доповнюватися. Одним джерелом таких інцидентних імплікативів є аксіоми людської поведінки, які пояснюють мотиви вчинків, причини станів тощо. Так, на думку О. В. Падучевої, аксіома «Людині властиво прагнути уникнути покарання (як і все, що їй неприємно)» уточнює сполучення «*визнати вину*» (визнання, визначенням, є дещо, що людина робить всупереч бажанню, під впливом) або «*скинути вину на іншого*». В контексті «*відчувати вину*», на її думку, виникає інцидентний наслідок іншої аксіоми

³ Підтвердження цієї тези ми знаходимо у П. Рікьора: вина включає як рух, спрямований на розрив, що є причиною виникнення нової інстанції у свідомості, яку можна назвати «людина винувата», так і хід у напрямку поновлення, відновлення як причину появи людини відповідальної, концепту «сам собі суддя». Він переконаний, він, є інтеріоризацією і персоніфікацією усвідомлення гріха. Вона описує суб'єктивний момент помилки. Відчуття себе винуватим тягне за собою й готовність взяти на себе відповідальність. Останній зворотний бік вини. Усвідомлення відповідальності є лише додатком усвідомлення тягаря того покарання, впливає з проступку. Вина, чи ліпше сказати – почуття вини, є сигналом «це я, який...». При цьому йдеться тільки про вчинені дії, але і про їх мотиви. Для П. Рікьора вина в її чистому вигляді – це відбиття свідомості домінуючої інстанції, а вина як помилка – зіткнення суб'єкта з самим собою, «самотність винуватого свідомості».

«Людина відчуває докори сумління з приводу свого недоброго вчинку»; йдеться про компонент «Х перебуває у поганому психічному стані», який відсутній у більшості вживань слова «вина». Інше джерело поповнення смислу слова додатковими компонентами – наслідки тлумачення його складових (решти слів) [9, 151]. Наприклад, якщо підрядник (X) відповідає за недоліки збудованого об'єкта, за прострочення передання його замовникові (Y) та за інші порушення договору (за недосагнення проектної потужності, інших запроектованих показників тощо), значить підрядник (X) повинен вирішити, що зробити, щоб виправити ситуацію або відшкодувати в повному обсязі збитки, завдані Y, та сплатити неустойку, встановлену договором або законом (ст. 883 ЦКУ); звідси і семантичний зв'язок слова «винуватий» з ідеєю обов'язку.

Вказаний зв'язок, на думку М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського [11, 751–759], Б.І.Пугінського та ін., віднайшов своє відображення у договірному праві. Питання винуватості і невинуватості, переконують вони, треба вирішувати шляхом аналізу ставлення особи до своїх обов'язків. Якщо особа проявляє необхідну дбайливість і обачливість, які можна вимагати від неї з урахуванням характеру обставин та умов, в яких вона перебуває і діє, то такого суб'єкта слід визнати невинуватим у завданні шкоди. І що доречно відзначити, сформульована ця теза була ще у римському праві: «Немає вини, якщо дотримано все, що вимагалось»⁴. Всяке упущення у виконанні обов'язку, тобто відсутність такої передбачливості і пильності, які могли би запобігти заподіянню шкоди іншим, охоплювалося поняттям вини [13, 179–184].

Не удаючись у цю дискусію, що має доволі тривалу історію, більш детально зупинимося на лексемі «винуватий» («винний»), від якої слово «вина» є похідною. Її тлумачення О. В. Падучева осмислює у такий спосіб:

«X винуватий (перед Y-ом) у P / у Z-е =

1) X скоїв вчинок P [асерція⁵]

2) вчинок P поганий⁶ і/або спричинив/міг спричинити погані наслідки Z (і суб'єкт збитків – Y) [фон⁷]

ТОМУ

3) X морально відповідає перед Y-ом/повинен зазнати покарання [імплікатив⁸]

4) X перебуває у поганому психічному стані (відчуває докори совісті) [імплікатив]» [9, 150].

Тобто, в своєму основному значенні слово «винуватий» вказує на те, що має місце певний небажаний стан речей як результат дії (бездіяльності) або властивості певного суб'єкта, який і зветься винуватим; це характеристика людини, яка «учинила що-небудь погане, зробила злочин, провинилася в чомусь; яка є причиною чого-небудь» [3, 186; 5, 83], яка «грішна, винна, провинна, провинилася» [6, 54; 2, 43], «дії, бездіяльність або властивості якої стали причиною чогось недоброго» [14, 97–102]. «При цьому, – на думку О. Ю. Богуславської, – у більшості випадків небажаний стан речей виникає всупереч намірам і планам суб'єкта або, у всякому разі, незалежно від них. Тому можна сказати *Він винуватий в її смерті*, але не можна *Він винуватий у вбивстві*; можна сказати *Він винуватий у банкрутстві банку*, проте сказати *Він винуватий у спустошенні банку* природніше не про грабіжника, а, наприклад, про охоронця, який забув включити сигналізацію. Отже, суб'єкт у випадку *винуватий* лише опосередковано впливає на виникнення небажаного стану речей» [15, 81–82].

Така побіжність вини, як підкреслює О. Ю. Богуславська, дозволяє використовувати лексему «винуватий» й тоді, коли незрозуміло, в чому можна пострікнути суб'єкта («*Відчуваю себе без вини винуватим. А в чому? У тому, що залишився живим?!*»), або ж коли проблематично визначити, що спричинило ці наслідки («*Кожний з нас, з огляду на нашу біосоціальну природу, є співучасником злочинів*»); цим пояснюється висока ступінь суб'єктивності в оцінці вини суб'єкта. З одного боку, відповідаючи на запитання «Хто винуватий?», ми прагнемо встановити, хто вчинив проступок/злочин, а отож і притягнути особу порушника до відповідальності, з іншого – виявити те, що призвело до небажаного стану речей. Також, «винуватий» допускає конкретизацію інстанції, перед якою суб'єкт відповідає за свої дії («*Винуватий перед суспільством*»), й в ролі якої, зокрема,

⁴ «*Si omnia quae oportuit, observavit, caret culpa*» (D. 9.2.30.3) (див.: [12, с. 349]).

⁵ Асерція – це той компонент тлумачення, який заперечується.

⁶ Наприклад, порушує соціальні або моральні норми.

⁷ Фон – це майже те саме, що презумпція, але з менш жорсткими обмеженнями на правила взаємодії із запереченням.

⁸ Імплікатив – це наслідок асерція: він заперечується, якщо заперечується асерція.

може бути і суб'єкт вини («Сам винуватий, що...»). Останній може не тільки знати, що він винуватий, але і відчувати себе винуватим.

Послугуються цим прикметником і для характеристики ситуацій, що потребують соціальної регламентації, передусім в юридичних контекстах. Проте, специфіка його семантики робить це зручним для різних маніпуляцій: злочинність як явище має безліч причин і створює ці причини не один суб'єкт, тому завжди є можливість виокремити одну причину або ж одного суб'єкта та оголосити його винуватим, чи, навпаки, виправдати його. Виходячи з цього, можна навіть припустити зближення (ототожнення) лексичного значення слів «вина» і «винуватість», за часів радянського [16, с. 76–82], було не випадковим. В зміст поняття винуватості законодавець вкладав лиш елементи з винуватості суб'єктивної сторони злочину (умисел і необережність). Так, Кримінальний кодекс УРСР 1960 при визначенні підстав кримінальної відповідальності вказував, що «кримінальній відповідальності за вчинення злочину підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, тобто така, що умисно або з необережності вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння» (ст. 3 КК УРСР). І Кримінальний кодекс України (2001 р.) від такого формулювання відмовився: термін «винність» вилучений з тексту правової норми, що закріплює підстави кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 11 КК України⁹), та уведений в законодавчу дефініцію злочину (ч. 1 ст. 11 КК України¹⁰). У протилежний випадку (якби законодавець ставив знак рівності між виною і винністю), він повинен був би після «винне» написати «у формі умислу або необережності», однак, цього не зробив¹¹.

Отже, з усього сказаного вище стає очевидним, що слову «вина» відповідають дві константи лексеми: 1) вина = «поганий вчинок / поганий наслідок вчинку, який скоїв X і за який він повинен бути покараний»; 2) вина = «стан, в якому перебуває / почуття, яке переживає людина, яка скоїла проступок, що призвів до поганої ситуації Z». Відрізняються вони перебігом розгортання причинно-наслідкового зв'язку між «поганий вчинок» і похідним від нього станом («відповідальність», «покарання», «дисципліна», «совість» тощо). В першій лексемі вина означає «X був причиною Z, і тому перебуває у такому (певному) стані». У другій лексемі вина не є номінацією вчинку, а позначає стан, – «X перебуває у такому (певному) стані, тому що був причиною Z», – викликаючи в свідомості образ субстанції. І на відміну від першої лексеми часто позначає почуття вини перед особою Y, яке виникло у суб'єкта X, незважаючи на відсутність поганого вчинку (або поганого наслідку вчинку), що міг би її викликати (ситуація «*Без винуватий*») [9, 162]; в цьому контексті проглядається паралель із екзистенційною виною, про яку йшлося в розділі першому дисертаційного дослідження.

Якщо ж вина розуміється в юридичному сенсі, то в контексті дієслова «доводити» («вина» доречно замінити на «винуватість», яка є іменем факту. Однак, це аж ніяк не означає, що «винуватість (винність) – це доведена вина»; з'ясування винуватості особи означає, що у справі зібрано достатньо доказів про всі обставини події злочину і завдані ним збитки, про те, що кримінальне правопорушення скоїла саме ця особа, і що її діяння винне. Доведеність винуватості є підставою для ухвалення процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Інші контексти використання – модифікації тлумачення слова «вина»; контекст ментального дієслова актуалізує або оцінює компонент або ж вибір одного з елементів казуальної ланки як того Z, що уявляється адекватним формулюванням змісту вини. Контекст дієслів почуття актуалізує у семантиці слова «вина» компонент «психічний стан X-а». Тобто, якщо у випадку «усвідомив свою вину» актуалізується компонент «вина», то у разі «визнав свою вину» – компонент «X скоїв P».

Решта мовних ілюстрацій використання концепту «вина» фіксують насамперед дві (відрефлексовані ідеї), світовідчуження, менталітет певної лінгвокультури. Проаналізуємо приклади вживання цієї номінації у німецьких лексикографічних джерелах, К. О. Джені виокремлює семантичні групи, актуальні для їх концепту «вина» («*Schuld*»): «1) *Vina I* як «поганий

⁹ «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом».

¹⁰ «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне *винне* діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину».

¹¹ З урахуванням цього можна припустити, що вина, будучи кримінально-правовим поняттям, позначає елементи з винуватості суб'єктивної сторони злочину, а винуватість як кримінально-процесуальне поняття – один із процесуальних елементів, складовою якого є доведеність вини особи. Винуватістю охоплюються всі суб'єктивні обставини кримінального правопорушення, що ставляться особі за провини; йдеться як про вину та її форми, про мотиви злочину, про належність вини конкретній особі (винуватий), про протиправне діяння тощо.

вчинок»: а) «важко визнати скоєння поганого вчинку, його скоєння часто заперечують» (*die, alle Schuld auf j-n abwälzen; j-m/etw. die Schuld zuschreiben, beimessen, geben, zuschieben; seine Schuld leugnen, bestreiten, abstreiten – seine Schuld einsehen, eingestehen, zugeben, bekennen*); б) «вина і каяття» (*Schuld und Sühne; Schuld und Buße; Gott um Vergebung unserer Schulden (Sünden) bitten*); в) «вина і відплата» (*sie hat ihre Schuld mit dem Leben bezahlt*); г) «кількість тих, котрі провинилися» (*eine persönliche, kollektive Schuld*). 2) Вина 2 «як стан відповідальності»: а) «вина як стан внаслідок дії людини» (*die Schuld haben; sich keiner Schuld bewusst sein, sich frei von Schuld fühlen*); б) «вина як тягар» (*er trägt die Schuld an dem Mißerfolg; eine schwere Schuld auf sich laden, nehmen, mit Schuld beladen sein; er häufte mit seinen Taten die Schuld auf sich: ein Gefühl der Schuld belastete ihn*); в) «градуїзованість за ступенем тяжкості» (*eine große, schwere, nicht zu tilgende Schuld; Gefühl tiefster Schuld*). Також, на її думку, слід виокремити «сему «зовнішнє (формальне) і внутрішнє визнання вини» як суміжну між двома відзначеними вище аспектами вини. Адже суд (суспільство) може визнати особу винуватою, проте сама особа не відчуває себе такою, й навпаки (*Der Staatsanwalt konnte die Schuld des Angeklagten nicht beweisen. Er nahm die Schuld für den Unfall auf sich*) [17, 111].

У цілому можна зробити висновок, що кожна з семантичних груп важлива для розуміння концепту «вина» («*Schuld*»): Вина 2 «як стан відповідальності» (наслідок) є похідною від скоєного раніше «поганого вчинку» (Вина 1, причина). Вони формують різні аспекти значення слова¹², конститутивні ознаки, які є ядром концепту вини в українській («вина»), російській («вина») та німецькій («*Schuld*») мовах¹³. В одному зі своїх значень цим словом не напряму номінують вчинок («проступок, злочин, провинність»), хибність якого усвідомлюється людиною. Каяття, прощення, відплата, відповідальність, покарання тощо – складові такого розуміння. В іншому значенні словом «вина» позначають душевний стан людини, яка вчинила поганий вчинок; почуття, які людина переживає. І якщо у першому випадку вина має явно виражене негативне забарвлення: винуватий ініціює дію причини, що породжує зло, за яке він повинен бути покарний. То у другому випадку і вина, і відповідальність за проступок в етичному відношенні амбівалентні, оскільки головне тут – свобода, самостійність, осудність дійової особи, а не наслідки самого діяння.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Красавский Н. А. Эмоциональные компоненты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 462 с.
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Вид. 2-е (доповнене й опрацьоване). – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
3. Словник синонімів української мови: в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головашук та ін. – К.: Наук. Думка, 2001. – Т. 1. – 1040 с.
4. Александрова З. Е. Словарь синонимов русского языка. Около 9000 синонимических рядов / З. Е. Александрова; под ред. Л. А. Чешко. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Советская Энциклопедия, 1969. – 600 с.
5. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: А ТЕМП, 2006. – 944 с.
6. Александрова З. Е. Словарь синонимов русского языка: Практический справочник: Ок. 11000 синоним. рядов / З. Е. Александрова. – 11-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 2001. – 568 с.
7. Иванова Н. В. Проблема вины в русской этической мысли (на материале русской художественной литературе XIX века): дис. ... канд. философ. наук: 09.00.05 – этика / Н. В. Иванова; Санкт-Петербургский государственный университет. – Санкт-Петербург, 2006. – 178 с.

¹² Причинно-наслідкові зв'язки наявні у семному наборі номінанту як видові семи: «причинність» в лексемі «стан відповідальності», і «наслідок» в лексемі «поганий вчинок (вчинок, що підлягає осуду)».

¹³ В англійських текстах еквівалентами слова «вина» є лексеми: «*fault*», «*guilt*», «*blame*», «*responsibility*». Їх значення розкривається через семантичні ознаки: *guilt* 1) the fact or state of having done wrong or committed an offence; 2) responsibility for a criminal or moral offence deserving punishment or a penalty; 3) remorse or self-reproach caused by feeling that one is responsible for a wrong or offence; 4) archaic sin or crime. *Fault*: 1) an imperfection; failing or defect, flaw; 2) a mistake or error; 3) an offence; misdeed; 4) responsibility for a mistake or misdeed; culpability. *Blame*: 1) responsibility for something that is wrong or deserving censure; culpability; 2) an expression of condemnation; reproof. *Responsibility*: 1) the state or position of being responsible; 2) a person or thing for which one is responsible; 3) the ability or authority to act or decide on one's own, without supervision.

8. Завидов Б. Д. Вина как основание уголовной ответственности / Б. Д. Завидов // Российский следователь. – 2003. – № 6. – С. 36 – 37.
9. Логический анализ языка : Языки этики ; отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко, Н. К. Рябцева. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 448 с.
10. Липский Б. И. Причина и вина в метафизической перспективе / Б. И. Липский // Известия ВГПУ. – Воронеж : Изд-во ВГПУ, 2013. – № 1 (260). – С. 88–91.
11. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая : Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2005. – 842 с.
12. Римское частное право : учебник / В. А. Краснокутский и [др.]; под ред. И.Б. Новицкого, И. С. Перетерского. – М. : Юрист, 1996. – 543 с.
13. Чиларжъ К. Ф. Учебникъ Институцій римскаго права / К. Ф. Чиларжъ ; под редакціей проф. В. А. Юшкевича. – М. : Печатня А. И. Снегиревой, 1906. – 500 с.
14. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка ; под общим руководством академика Ю. Д. Апресяна. – Изд. 2-е (исправленное и дополненное). – М. : Школа «Языки славянской культуры», 2003. – 1488 с.
15. Богуславская О. Ю. И нет греха в его вине (виноватый и виновный) / О. Ю. Богуславская // Логический анализ языка : Языки этики : отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко, Н. К. Рябцева. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 448 с.
16. Еникеев М. И. Психолого-юридическая сущность вины и вменяемости / М. И. Еникеев // Советское государство и право. – 1989. – № 12. – С. 76–82.
17. Дженкова Е. А. Концепты «стыд» и «вина» в русской и немецкой лингвокультурах : дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Е. А. Дженкова; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Волгоградский государственный педагогический университет». – Волгоград, 2005. – 237 с.

REFERENCES

1. Krasavskij, N. (2001). *Jemocional'nye komponenty v nemeckoj i russkoj lingvokul'turah* [Emotional components in German and Russian linguocultures]. Volgograd: Peremena. (In Russian).
2. Karavans'kyj, S. (2000). *Praktychnyj slovnyk sinonimiv ukrains'koj movy* [Practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language] (2nd ed.). Kyiv: Ukrains'ka knyha. (In Ukrainian).
3. Buriachok, A., Hnatiuk, H., Holovaschuk, S. (Eds.) (2001). *Slovnyk sinonimiv ukrains'koj movy* [The dictionary of synonyms of the Ukrainian language] (Vol. 1). Kyiv: Nauk. Dumka. (In Ukrainian).
4. Aleksandrova, Z., (1969). In Cheshko, L. (Ed.). *Slovar' sinonimov russkogo jazyka* [The dictionary of synonyms of the Russian language] (2nd ed.). Moskva: Sovetskaja Jenciklopedija. (In Russian).
5. Ozhegov, S., Shvedova, N. (Eds.). (2006). *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka* [Explanatory dictionary of the Russian language] (4th ed.). Moskva: OOO "A TEMP". (In Russian).
6. Aleksandrova, Z. (2001). *Slovar' sinonimov russkogo jazyka: Prakticheskij spravochnik* [Dictionary of synonyms of the Russian language: A practical guide] (11th ed.). Moskva: Rus. jaz. (In Russian).
7. Ivanova, N. (2006). *Problema viny v russkoj jeticheskoj mysli (na materiale russkoj hudozhestvennoj literatury XIX veka)* [The problem of guilt in Russian ethical thought (based on the Russian fiction of the nineteenth century)], PhD Dissertation, Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet [St. Petersburg State University], Sankt-Peterburg. (In Russian).
8. Zavidov, B. (2003). Vina kak osnovanie ugovolnoj otvetstvennosti [Guilt as the basis of criminal liability]. *Rossijskij sledovatel'* [The Russian investigator], 6, 36 – 37. (In Russian).
9. Arutjunova, N., Janko, T., Rjabceva, H. (Eds.). (2000). *Logicheskij analiz jazyka: Jazyki jetiki* [Logical Analysis of the Language: Ethical Languages]. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury. (In Russian).
10. Lipskij, B. (2013). Prichina i vina v metafizicheskoj perspektive [Cause and guilt in a metaphysical perspective]. *Izvestija VGPU* [The News of the VGPU]. Voronezh: Izd-vo VGPU, 1 (260), 88–91. (In Russian).
11. Braginskij, M., Vitran'skij, V. (Eds.). (2005). *Dogovornoe pravo. Kniga pervaja: Obshhie polozenija* [Contract law. The First Book: General Provisions]. Moskva: Statut. (In Russian).
12. Krasnokutskij, V. (1996). In Novickij, I., Pereterskij, I. (Eds.). *Rimskoe chastnoe pravo* [Roman Private Law]. Moskva: Jurist'. (In Russian).
13. Chilarzh, K. (1906). In Jushkevich, V. (Ed.). *Uchebnik Institutij rimskago prava* [The textbook of the Institute of Roman Law]. Moskva: Pechatnja A. I. Snegirevoj. (In Russian).
14. Апресян, Ю. (2003). *Novyj objasnitel'nyj slovar' sinonimov russkogo jazyka* [A new explanatory dictionary of synonyms of the Russian language] (2nd ed.). Moskva: Shkola "Jazyki slavjanskoj kul'tury". (In Russian).
15. Boguslavskaja, O. (2000). I net greha v ego vine (vinovatyj i vinovnyj) [And there is no sin in his guilt (guilty and guilty)]. In Arutjunova, N., Janko, T., Rjabceva, H. (Eds.). (2000). *Logicheskij analiz jazyka: Jazyki jetiki* [Logical Analysis of the Language: Ethical Languages]. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury. (In Russian).

16. Enikeev, M. (1989). Psihologo–juridicheskaja sushhnost' viny i vmenjaemosti [Psychological and legal essence of the guilt and capacity]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* [Soviet State and Law], 12, 76–82. (In Russian).

17. Dzhenkova, E. (2005). *Koncepty "styd" i "vina" v ruskoj i nemeckoj lingvokul'turah* [Concepts of "shame" and "guilt" In Russian and German linguocultures]. PhD Dissertation, Gosudarstvennoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovanija "Volgogradskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet" [State Educational Institution of Higher Professional Education "Volgograd State Pedagogical University"], Volgograd. (In Russian).

Савчук С. В. Лексикографічний аналіз концепту «вина»

Анотація. В статті виявляються релевантні ознаки концепту «вина» в мовній культурі: 1) вина – це поганий вчинок людини, за який вона тепер має відповідати; 2) вина – стан відповідальності, в якому перебуває людина, яка скоїла раніше поганий вчинок. Не на пряму номінують цим словом поганий вчинок, хибність якого усвідомлюється людиною («провина», «проступок», «злочин»); в іншому значенні позначають душевний стан людини, яка скоїла такий вчинок, почуття, які людина переживає («відповідальність», «покарання за проступок» тощо). Вина «як стан відповідальності» є похідною від скоєного раніше «поганого вчинку». При цьому робиться застереження: не варто вважати, що членуючи слово «вина» на дві, чи навіть більше, лексеми, ми отримуємо одиниці, значення яких є незмінним у всіх контекстах. Зокрема, в схемі «вина – відповідальність» правники, як і психологи, на перше місце ставлять поняття «вина», аніж у філософії, де категорії відповідальності приділяється першорядне значення. Винуватість в юриспруденції не уявляється можливою у відриві від відповідальності людини, й навпаки, відповідальність завжди «винна». Вина – підстава юридичної відповідальності. В окремих випадках допускається настання відповідальності без урахування вини. Проте, у повному розумінні цього слова така відповідальність навряд чи є безвинною, адже особа, притягнута до відповідальності без врахування її вини, має право зворотної вимоги (регресу) до іншої особи, яка стала причиною порушення зобов'язань, або ж яка є винною, якщо за законом межі відповідальності останньої та особи, яка за неї відповідає, однакові.

Ключові слова: вина, винуватість, відповідальність, вчинок, гріх, злочин, причина, провина, проступок, свобода.

Savchuk S. V. Lexicographic Analysis of the Concept of Guilt

Abstract. The article deals with disclosure of relevant attributes of the concept of guilt in linguistic culture: 1) guilt as an ill act for whom the human being shall take the consequences of; 2) guilt as a human being's state of responsibility for his/her previous ill act. Indirectly, this word is nominated to an ill act whose wrongfulness is realized by a human being (fault, offense, crime); in other cases, it marks the human being's state of mind when he/she illy acted; the feelings experienced by the same (responsibility, punishment for the ill act, etc.). The guilt as a state of responsibility origins from a previously performed ill act. With that, there is a restriction: it is not to be supposed that decomposing the word guilt into two or even more lexemes one would have units with identical meanings in all contexts. In particular, lawyers and psychologists put the guilt in the first place in the guilt – responsibility scheme. Unlikely, philosophers emphasize on the category of responsibility. Guiltiness in jurisprudence does not seem possible in isolation from human's responsibility, and, vice versa, responsibility is always guilty. Guilt is the grounds of juridical responsibility. Certainly, in some cases they admit the incurrance of responsibility with no consideration of guilt. However, such responsibility can hardly be regarded as guiltless in the full sense of this word, since the person held responsible with no consideration of his/her guilt has the right of counter demand (remedy over) towards the other person who was the cause of breach of obligations, or who is guilty if, under law, the limits of responsibility of the latter and the person who is responsible for him/her are equal.

Key words: guilt, guiltiness, responsibility, act, sin, crime, cause, fault, offense, liberty.